

بسم الله الرحمن الرحيم

ویژگی های پیامبر در سوره ضحی

لیلا فروغی پور^۱

چکیده

قرآن کریم، دریای ژرف و بی کران معانی و مفاهیم و بهترین راهنما و هدیه الهی برای راهنمایی و هدایت بیشتر است. سوره ضحی یکی از سوره هایی است که در مورد ویژگیهای فردی پیامبر (ص) می پردازد. این پژوهش از نوع توصیفی است و روش گردآوری آن، از نوع کتابخانه ای است که در سه بخش ویژگی های فردی (بی پناهی، گمگشتگی و تهیدست بودن) تنظیم شده است.

در این مقاله برآنیم که تا با بهره گیری از تفاسیر مختلف قرآن در مورد زندگانی پیامبر (ص) پرداخته شود.

کلید واژه ها: سوره ضحی، پیامبر اکرم (ص)، ویژگی های فردی، ینیم بودن، گمگشتگی، تهیدست بودن

^۱ - طلبه سطح ۲، مدرسه علمیه الزهراء (سلام الله علیها)

مقدمه

سوره ضحی نود و سومین سوره از قرآن کریم بوده که در مکه نازل شده است. بعضی گفته اند:

چند روزی به رسول خدا(ص) و حی نشد، به طوری که مردم گفتند خدا با او وداع کرده است. در پاسخ شان این سوره نازل شد و خدای تعالی به این وسیله آن حضرت را ارشاد کرد. در جای جای قرآن، خداوند ویژگیهای پیامبر را جلوی دیدگان مسلمانان و جهانیان قرار داده و از مخاطبان می خواهد که او را الگوی خویش قرار دهند، پرداختن به ویژگی های پیامبرخصوص در سوره ضحی به واسطه نام بردن آیات از ۳ ویژگی خاص پیامبر است. ویژگیهایی که هر شخص در طول زندگی خود، تجربه ی آن را ممکن است داشته باشد، در نتیجه پرداختن به ویژگیهای پیامبر در این سوره شناخت هر چه بیشتر پیامبر و دست یافتن به نقاط امید بخش در زندگی انسانها خواهد شد.

اما متأسفانه در جامعه کنونی که به آن جاهلیت مدرن گفته می شود، افرادی را می توان دید که نه به آیات قرآن کار دارند و نه به زندگی پیامبر (ص) و حتی گاهی هم به ایشان توهین هایی هم می شود. اگر در جامعه ما این ویژگی ها مثل اطعام به فقیر جدی گرفته می شد، حال ما در اطراف خودمان هیچ فقری را نمی دیدیم و زندگی ایشان را الگوی خویش قرار می دادیم.

پیشینه بحث

افراد زیادی در مورد پیامبر تحقیقات فراوانی نوشته اند که از آن جمله می توان کتاب سید علیرضا سعیدی با عنوان زندگانی حضرت محمد (ص) که در فصل اول ولادت محمد (ص) و خاندانش به بحث ویژگی های پیامبر که شامل یتیمی ایشان بود پرداخته است. محمد رضا سرشار که در فصل ولادت محمد (ص) و خاندانش به زندگانی شخصی پیامبر پرداخته است ، ایشان در مورد ویژگی های پیامبر (ص) چنین گفته اند.

با توجه به تحقیقات انجام شده، این مقاله به صورت جزئی تر ویژگی های پیامبر در آیات قرآن و به خصوص سوره ضحی پرداخته است که در سایر پژوهشها مباحث به شد ا به شکل کلی تری مطرح شده است، در این پژوهش، پژوهشگر به دنبال این است که ویژگی های مورد اشاره پیامبر در سوره ضحی را مطرح کند.

مفهوم شناسی :

سوره ضحی با دو سر گند آغاز می شود، سپس به پیامبر (ص) بشارت می دهد که خدا هرگز تو را رها نساخته است بعد به او نوید می دهد که خداوند آن قدر به او عطا می کند که خشنود شود.

دو محور اساسی سوره ضحی عبارتند از:

الف) یادآوری نعمت های الهی به پیامبر اسلام (ص) و دل داری به ایشان .

ب) سفارش در مورد مهربانی و امداد رسانی به یتیمان و بینوایان

محتوای این سوره عبارت است از نعمت های الهی ، بیان الهی به آن حضرت شکر گذاری از نعمت های الهی ، بیان سه دستور اخلاقی و اجتماعی، همچنین به ۳ ویژگی پیامبر در این سوره هم اشاره کرده است. و در آخرین مرحله، گذشته زندگی پیامبر (ص) را در نظر او مجسم می سازد که خداوند چگونه او را همیشه مشمول انواع رحمت خود قرار داده و در سخت ترین لحظات زندگی حمایتش نموده است. و لذا در آخرین آیات به او دستور می دهد که به شکرانه این نعمتهای بزرگ الهی بایتمان و مستمندان مهربانی کند و نعمت خدا را بازگو نماید.

(بیان مواهب الهی)

«ویژگی های فردی»

«الم یجدک یتیمًا فاوی» (بی پناهی رسول الله)

پروردگار در تفسیر این آیه نعمت هایی را که به پیغمبرش عطا فرموده، تذکر می دهند و می فرماید:

آیا خدا تو را یتیم نیافت و در پناه خود جای داد؟^۲

چون زمانی که حضرت محمد (ص) در شکم مادرش بوده پدرش وفات کرد و تو را در آغوش جدت عبد المطلب (سید مکه) پرورش دادم.

شش ساله بود که مادرش نیز فوت کرد و عشق و محبت ایشان را در قلب پدر بزرگش زیاد کرد، هشت ساله بود که پدر بزرگش از دنیا رفت و عمویش ابوطالب سرپرستی حضرت را قبول کرد و از شما محافظت و مراقبت کرد و در فرزندان خودش بیشتر به حضرت می رسید.

آری ، تو یتیم بودی و من به تو پناه دادم.

از حضرت صادق (ع) سوال کردند: چرا خداوند پیغمبر را یتیم نمود؟ فرمود: تا آن که خدا تربیت او کند، و هیچ مخلوقی بر او منت نداشته باشد.^۳ پیامبر می بایست در میان مردان بزرگ تاریخ، بزرگتر باشد و با سرعت والایی در محیط خود و سپس در تمام جهان نفوذ عمیقی داشته باشد. به خاطر همین خداوند بر پیامبر منت نهاد .

خداوند به ایشان فرمود که تو را رها نکردم و دست عنایتم را همیشه بر سر تو فرود آوردم تا آنجا که به حضرت یاد آوری می کند که به گذشته ات نگاه کن ، بین چگونه همیشه عادت الهی تو را اداره کرده و همیشه لطفش شامل حال تو شده است. خداوند عنایت دیگری به پیامبر کرد و زمانی که طفلی کوچک و گرسنه بود و از مادری نمی توانست شیر بخورد او را به حلیمه سپرد، بعد عبد المطلب که مردی بزرگ و دیندار بود ، احساس می کند نوه اش با همه فرزنداناش فرق می کند، زمانی که می خواهد بمیرد تنها نگرانی اش درباره این بچه بود پس به پسر بزرگش ابو طالب که خیلی مورد علاقه اش بود خواست و دست حضرت را در دست او گذاشت و گفت این بچه را به تو می سپارم. تمام اینها عنایتهای الهی بود که خداوند متعال با اینکه این بچه یتیم بود، این طور و سایل را برایش فراهم کرد. این آیات این را منعکس می کند که او در آغاز کودکی یتیم بود و در شرایط سخت مادی زندگی می کرد. با درد و رنج قرین بود و از میان رنج ها بر خاست تا درد مردم را درک

^۲ - بروجردی ، آیت الله علامه حاج سید ابراهیم ، تفسیر جامع، ج ۷ ، ص ۴۹۱

^۳ - شیرازی، مکارم، تفسیر نمونه ، ج ۷، ص ۱۲۱

کند... یک رهبر الهی باید سختیهای زندگی را بچشد، ناراحتیها را لمس کند تا بتواند خود را مثل مردم جامعه و درد قشرهای محروم جامعه را بفهمد و از حال آنها با خبر شود، تا بتواند مشکل آنها را حل کند. باید در کودکی یتیم شود که درد کودکانی که یتیم شدند را بفهمد، باید روزها و شبها گرسنه بماند تا درد تهیدستان را بفهمد. به خاطر همین هر وقت بچه یتیمی را می دید، گریه می کرد، او را روی پایش می نشاند، نوازش می کرد، به او غذا می داد و به اصحاب و یارانش هم توصیه می کرد که به یتیمان مهربانی و محبت کند.

تاریخ زندگانی آن حضرت در دوران کودکی آن حضرت شاهد بر این است که لطف خاص پروردگار همیشه و پیوسته شامل حال او بوده و او را در دامن خود جای داده و از انحرافات فکری و اخلاقی محیط دورش کرده وقتی در دامن حلیمه بود بعد سرپرستی عبدالمطلب و بعد از آن ابو طالب به عهده گرفت. این جا به جا شدن ها لطف و عنایت پروردگار را می توان مشاهده کرده که او را متکی به خداوند و مستقل بار آورد و به دردها و سختیهای یتیمان و بینوایان و با نابسامانیهای مردم از نزدیک آشنایش کرد و آن مأواهای پر از مهر و دامن های پاک روحش را از محبت و خیر سرشار نه برای او در برابر تأثر از تیمی و نفوذ اوهام و عقاید باطل که همه جا را گرفته بود. حریم امنی بود که در سراسر دوران طفولیت و جوانی سختی نابجا یا ناسزا و رفتاری ناروا از او دیده نشد.^۴

در این آیه تذکر به گذشته می کند که خداوند تور را رها نکرده است و دست عنایت خدا همیشه بر سر شما است. و اگر هم وحی مدتی قطع می شود یک مجال دادنی به تو و روح توست نه باز گرفتن عنایت، حال به یادش می آورد که به گذشته ات نگاه کن چگونه همیشه دست عنایت الهی تو را اداره کرده و چگونه لطفش شامل حال تو بوده است.^۵

این گذشته شامل کودکی حضرت محمد (ص) می شود که هم یتیم است یعنی بی پدر و هم لطیم است (یعنی بی مادر: پیغمبر اکرم هنوز در رحم مادر بود که پدرش عبد الله را از دست داد و زمانی که به دنیا آمد طبق معمول آن وقت بچه ها را در بادیه به دایه می دادند که بهتر رشد کند که دا پیغمبر حلیمه سعدیه بود. حلیمه

^۴ - طالقانی، سید محمود، پرتویی از قرآن، قسمت دوم جزء سی ام، ص ۱۴۴

^۵ - مطهری، مرتضی، آشنایی با قرآن، ج ۱۳، ص ۱۹۰

حضرت (ص) فرمود: هر که سرپرستی یتیمی را به عهده گیرد و آن را نیکو انجام دهد و دست نوازش بر سر او بکشد، خداوند به عدد هر مویی برایش حسنه ای ثبت میکند و گناهش را می بخشد و درجه ای بالایش می برد.^{۱۸}

از عبدالله بن مسعود: رسول خدا(ص) فرمود: کسی که بر سر یتیمی دست نوازش کشد، هر مویی که دستش از آن می گذرد، در قیامت نوراست و فرمود من و سرپرست یتیم مانند این دو (انگشت سبابه و ابهامش را نشان داد) در بهشت باشیم، آنگاه که از خداوند عزوجل پروا گیرد.^{۱۹}

این آیه به زمانی بر می گردد که آن حضرت را جدش در هنگام مرگ وصیت کرد به ابوطالب بعد از ایشان سرپرستی حضرت را بر عهده بگیرد، همان پدربزرگی که ثروت آن زیاد و حیوانهای زیادی داشت، که طیور بیابان هم از آن بهره مند بودند.

ابوطالب سرپرستی رسول (ص) را پذیرفت و ایشان هم برای خرج خود و اینکه به عموی خود کمک کند اول به چوپانی و شبانی پرداخت داستانی از ایشان در مورد شبانی بیان می شود: روزی که ایشان گوسفند ها را به چرا می برد، صدای مردی را از خانه عموی خویش ابولهب شنید که به آن التماس می کرد پولش را می دهد (قرضی که از ابولهب گرفته بود) در صورتی که زنت را به برده فروشان ندهد و آن را آزاد کند، زمانی که حضرت این صدا را شنید به خانه ی او رفت و عرض کرد که من در قبال قرضی که این آقا باید به شما بدهد، کار می کنم

گوسفندان شما را به چرا می برم، شما هم این زن را آزاد کن. این داستان نشان می دهد که حضرت محمد (ص) هم شغل شبانی را می کرد و هم به تهیدستان و نیازمندان کمک می کرد.

ثانیاً برای کمک به عموی خویش به مسافرت و تجارت به شام و کشورهای دیگر می رفت، نتیجه این کار و تلاش هم دارای تجربه می شد و هم در امانتداری شهره خاص و عام گردید.

^{۱۸} - طالقانی ، سید محمود ، پرتویی از قرآن، قسمت دوم جزء سی ام ، ص ۱۴۷

^{۱۹} - همان ، ص ۱۴۸

تو تهیدست بودی، پروردگار اسبابی فراهم کرد تا ممکن شوی، از این لحاظ ابوطالب خدیجه دختر خویند که از بازرگانان قریش است، دنبال مرد امینی می گردد که زمام تجارت او را به عهده بگیرد و مال التجاره او را در شام به فروش برساند. رسول الله (ص) قبول کرد، ولی گفت خود خدیجه باید دنبال من بفرستند. وقتی خدیجه از مذاکرات ابوطالب با پیامبر آگاهی پیدا کرد، فوراً، کسی را دنبال پیامبر فرستاد و گفت: چیزی که مرا شیفته تو نموده است، همان راستگویی، امانتداری و اخلاق پسندیده تو است، و من حاضریم دو برابر آنچه به دیگران می دادم به تو بدهم و دو غلام خود را همراه تو بفرستم که در تمام مراحل فرمانبردار تو باشند.^{۲۰}

خدیجه چه کسی بود؟

خدیجه دختر خویند زنی با شخصیت بود دوبرار شوهر کرده بود. به ابوهاله و عتیق مخزونی شوهرانی بودند که قبلاً فوت شده بودند. خدیجه ۴۰ سال سن داشت، ولی چون ثروت فراوان و محبوبیت زیادی داشت، خواستگاران زیادی داشت، اما خدیجه دست رد به سینه آنها زد و ازدواج نکرد، چون آنها مرد زندگی نبودند و فقط مال ایشان را می خواستند.^{۲۱}

خدیجه به حضرت محمد (ص) پیشنهاد داد که سرپرستی کاروان ایشان را که به شام می رفت، بر عهده بگیرد، رسول خدا (ص) از این سفر سود زیادی به خدیجه داد و پولش را به ابوطالب داد تا در زندگی از آن استفاده کند و زمینه پیشرفت و دعوت آینده جهانی شود.

^{۲۰} - سبحانی، جعفر، فروغ ابدیت، ص ۱۹۰

^{۲۱} - موسسه راه حق، هیئت تحریریه، پیامبر اسلام حضرت محمد (ص)، ص ۳۵

نتیجه

با توجه به ویژگی های سه گانه در سوره ضحی که برای پیامبر بزرگ اسلام مطرح شده است به این نتیجه می رسیم که با توجه به آیه «الْمُيَجْدِكِ يَتِيْمًا فَآوَى» که به بی پناهی و یتیمی پیامبر اشاره دارد، محافظت و مراقبت از ایشان را و اینکه خدا خودش مستقیم به ایشان لطف کرده و هیچ مخلوقی بر او منت نگذارد. آیه « وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ » که به گمگشتگی پیامبر اشاره دارد که باز خداوند ایشان را مورد لطف و هدایت خودش قرار داد و به پیامبری مبعوث کرد تا همه او را بشناسند و توسط پیامبر هدایت شوند.

آیه « وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَى » که به تهیدستی پیامبر اشاره دارد و در راه ایشان حضرت خدیجه (س) را قرار داد تا به وسیله اموال ایشان بتواند نیازهای مادی خود را بر طرف کرده تا بهتر بتواند به هدایت جامعه بشری بپردازد و اسلام را در سر تا سر دنیا به اهتزاز در بیاورد.

منابع :

- ۱- ابوزهره، محمد، حسین صابری، خاتم پیامبران، ج ۲، پژوهشهای اسلامی، چ ۴، ۱۳۹۳
- ۲- بهجت پور، عبد الکریم، همگام با وحی، ج ۱، قم، انتشارات: تمهید، چ دوم، ۱۳۹۰
- ۳- ثقفی تهرانی، محمد، روان جاوید ج ۵، برهان، چ سوم، ۱۳۷۴
- ۴- سبحانی، جعفر، فروغ ابدیت،
- ۵- سعیدی، غلامرضا، زندگانی حضرت محمد (ص)، تهران، اول، ۱۳۲۹
- ۶- طالقانی، محمود، پرتوئی از قرآن (قسمت درم جزء سی ام)، ج آخر، تهران، سهامی استار، چ ۱
- ۷- عروسی حویری، شیخ عبد علی، محمد محمدی سازندگی، محمد مهدی فاطمی نیا، عقیقی بخشایشی، نور
- التقلین، ج ۸، قم، نوید اسلام، چ اول، ۱۳۹۱
- ۸- مطهری، مرتضی، آشنایی با قرآن، ج ۱۳، انتشارات صدرا، چ دوم، ۱۳۵۸
- ۹- مغینه، محمد جواد، تفسیر، کاشف، ج ۸، تبلیغات اسلامی شعبه خراسان رضوی، چ اول، ۱۳۸۳
- ۱۰- مکارم شیرازی، مسعود، تفسیر جوان، ج ۲۷، تهران، دار الکتب الاسلامیه، چ چهارم، ۱۳۷۹
- ۱۱- هیأت تحریریه مؤسسه در راه حق، پیامبر اسلام حضرت محمد (ص)، ج ۱، قم، در راه حق، چ دهم،

